

บทที่ 3

วิวัฒนาการของการบุกเบิก ที่ดินทำกินในป่า

ในบทนี้จะศึกษาลักษณะการเปลี่ยนแปลงอำนาจของชุมชน ในการควบคุมและจัดการทรัพยากร คือ ป่า ที่ดิน และแหล่งน้ำ ภายใต้ความสัมพันธ์กับรัฐ และกลุ่มทุน ซึ่งมีพัฒนาการที่อาจแบ่ง ออกเป็น 4 ยุค ตั้งแต่ยุคของการตั้งถิ่นฐาน ยุคทำไม้ ยุคพืชพาณิชย์ และยุคการแย่งชิงทรัพยากร โดยที่บางช่วงเวลาอาจจะคาบเกี่ยวกันอยู่บ้าง

1. ยุคของการตั้งถิ่นฐาน (พ.ศ. 2400 - พ.ศ. 2470)

การบุกเบิกที่ดินทำกินในป่าของภาคเหนือตั้งแต่อดีต มีลักษณะเป็นการเคลื่อนย้ายประชากรจากแอ่งที่ราบขนาดใหญ่เมื่อประชากรเพิ่มขึ้น เนื่องจากสภาพทางกายภาพของพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา ทำให้ที่ดินทำกินในที่ราบไม่เพียงพอ จึงต้องหาที่ดินทำกินใหม่ในแอ่งที่ราบภายในหุบเขาที่มีขนาดเล็ก และบริเวณที่สูง ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และการขยายตัวของเศรษฐกิจ มีส่วนผลักดันประชากรออกจากถิ่นเดิม ขยายตัวไปหาที่ทำกินในป่าอย่างต่อเนื่อง

ในช่วงประมาณ พ.ศ. 2426 - 2463 เป็นยุคที่อังกฤษแผ่ขยายอิทธิพลเพื่อต้องการผลประโยชน์จากไม้และใช้ล้านนาเป็นตลาดสินค้า โดยใช้วิธีการผ่านทางการบีบบังคับให้รัฐบาลเข้าไปจัดการกรณีพิพาทที่เกิดจากเจ้านายฝ่ายเหนือให้สัมปทานเข้าซื้อแก่งผู้เข้าทำไม้ชาวพม่า รัฐบาลกรุงเทพฯ จึงถือโอกาสเข้าควบคุมล้านนา จัดการปกครองท้องถิ่นแบบมณฑลเทศาภิบาล และเรียกเก็บภาษีเป็นเงินตรา เป็นสาเหตุให้ชาวนาต้องถูกบังคับขายผลผลิตของตนเอง และส่งผลให้เจ้านายเชียงใหม่สูญเสียอำนาจ โดยเฉพาะการให้สัมปทาน จึงหันไปขยายอำนาจครอบครองที่ดินรอบนอก เข้ายึดที่นาของชาวบ้านโดยวิธีการต่าง ๆ เช่น บังคับซื้อ หรือกล่าวหาเจ้าของที่นาเป็นผีเกาะ เพื่อให้ชาวบ้านขับไล่ออกจากที่นา (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2527 : 84 - 112) ทำให้ชาวบ้านต้องอพยพไปหาที่ทำกินใหม่ซึ่งอยู่ห่างไกล สภาพภูมิศาสตร์เป็นที่สูงและเป็นป่า มีที่ราบตาม

หุบเขาอยู่ไม่มากนัก เมื่ออพยพเข้าไปทำกินหลายครัวเรือนรวมกัน จากห่อมบ้านเล็ก ๆ กลายเป็นหมู่บ้านตามลักษณะการปกครองท้องถิ่น โดยรัฐเข้าไปจัดการเป็นวิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในป่าในยุคต้น ๆ มีลักษณะและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านกรณีศึกษา 2 หมู่บ้าน คือ

จากการเข้าไปศึกษาจึงได้พบว่าบ้านปางฮ้างและบ้านปางม่วง เกิดขึ้นมาประมาณ 100 กว่าปีมาแล้ว ต่อมาชุมชนคนเมืองในตัวเมืองเชียงใหม่ และบริเวณใกล้เคียงได้เดินทางเข้าไปทำเหมืองและค้าขายในบ้านป่าแป๋ ต้องเดินทางผ่านบริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านทั้งสอง จึงพบทำเลที่จะตั้งถิ่นฐาน จากข้อจำกัดที่ดินทำกินที่ราบไม่พอเพียง เดิมในบ้านปางฮ้างมีครัวเรือนเข้ามาตั้งรกรากอยู่ 2 ตระกูล คือ ตระกูลวังทูลกับตระกูลบุญมี ในบ้านปางม่วง 3 ตระกูล คือ ตระกูลเหรา ตระกูลร้องเพราะ ตระกูลมาระกะ โดยเฉพาะตระกูลวังทูลนั้นเป็นตระกูลใหญ่จึงมีอยู่ทั้งบ้านปางฮ้างและปางม่วง การเข้ามาตั้งถิ่นฐานและบุกเบิกที่ทำกินอยู่บริเวณใกล้เคียงกันในที่ราบตามหุบเขา ด้วยเหตุนี้ รอบ ๆ หมู่บ้านและที่ดินทำกินจึงล้อมรอบไปด้วยป่า และมีลำน้ำแม่ฮ้างซึ่งจะไหลลงสู่แม่น้ำปิง และแม่น้ำสายเล็กอีก 2 สาย ไหลผ่านหมู่บ้านทั้งสอง ให้เกษตรกรได้อาศัยทำการเกษตรและใช้สอย เป็นเหตุให้ความสัมพันธ์ของเกษตรกร ป่า ที่ดิน และน้ำชัดเจนมากขึ้น ชุมชนจึงมีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ที่จะต้องปรับตัวกับสภาพแวดล้อม เพื่อที่จะทำการผลิตในวิธีการและวัตถุประสงค์ของชาวบ้านเอง

ในยุคนี้กิจกรรมส่วนใหญ่คือการหาที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ระยะแรกเกษตรกรหาพื้นที่ที่จะปลูกข้าวไร่ในขณะที่มีการปรับปรุงพื้นที่บุกเบิกที่ดินให้เป็นที่น่าดำไปด้วย การผลิตต้องอาศัยสภาพแวดล้อมที่เป็นไปตามฤดูกาล โดยเฉพาะน้ำฝน รวมทั้งแรงงานในครัวเรือน แรงงานสัตว์ และเครื่องมือการผลิตแบบง่าย ๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อบริโภคเป็นหลัก พร้อมกับพึ่งพาอาหารจากป่าบริเวณรอบ ๆ บ้าน เป็นการดำรงอยู่แบบง่าย ๆ สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า "มีต้อยตักกินก็แล้วอัน" ที่กินในที่นี้ก็คือที่นาหรือที่ไร่ แหล่งผลิตข้าว ในยุคนี้อำนาจของชุมชนจึงค่อนข้างจะอิสระที่จะจัดการทรัพยากรชุมชน นอกจากจะสามารถทำมาหากินเลี้ยงชีพด้วยแรงงานของตนเองแล้ว ยังสามารถพึ่งพาป่าอยู่ได้ตามกฎเกณฑ์ วิถีของชุมชนร่วมกัน

การบุกเบิกที่ดินทำกินในยุคนี้ ขึ้นอยู่กับแรงงานในครัวเรือนและสภาพพื้นที่ ทำให้การบุกเบิกที่นาในบ้านปางฮ้างมีน้อย เพราะพื้นที่ตั้งหมู่บ้านมีที่ราบน้อยกว่าบ้านปางม่วง จึงทำให้ครอบครัวที่มีแรงงานในครัวเรือนและเข้ามาบุกเบิกตอนแรก ๆ สามารถมีที่นาได้ ส่วนครอบครัวอื่น ๆ ก็สามารถไปจับจองเอาพื้นที่บริเวณรอบ ๆ หมู่บ้าน สำหรับปลูกข้าวไร่ และจากพัฒนาการ

นี้เอง ทำให้เกษตรกรต้องมีกฎเกณฑ์ต่อการใช้พื้นที่ทำกินแตกต่างกัน คือ ที่นา ถือว่ามีความสำคัญ
ของตระกูล เพราะร่วมกันใช้แรงงานในการบุกเบิกมาด้วยความลำบาก จึงทำให้ถูกวางกฎเกณฑ์
ให้ตกทอดอยู่ภายในตระกูลนั้น ๆ ส่วนพื้นที่ไร่ นั้น เนื่องจากเกษตรกรในหมู่บ้านมีวิถีการแบบ
เคลื่อนย้าย และถือว่าพื้นที่ป่ารอบๆ หมู่บ้านเป็นของชุมชน สมาชิกในชุมชนสามารถไปใช้ประโยชน์
ได้ หรือเป็นพื้นที่หน้าหมู่บ้าน ดังนั้น หลักการใช้จึงขึ้นอยู่กับชุมชน สำหรับบริเวณป่าที่ชุมชนใช้สอยและ
อนุรักษ์เพื่อเป็นต้นน้ำลำธาร หรือประกอบพิธีกรรม ก็ถือว่าเป็นของชุมชน สามารถใช้ประโยชน์
ร่วมกันภายในหมู่บ้าน หลักการใช้จึงขึ้นอยู่กับชุมชนเช่นกัน แต่เมื่อเจ้านครเชียงใหม่ ได้ให้สัมปทาน
ทำไม้แก่บริษัททำไม้ของอังกฤษเข้ามาตัดไม้ ทำให้ทรัพยากรโดยเฉพาะป่าไม้ที่ชุมชนเคยพึ่งพา
ค่อย ๆ หมดไป เป็นการปฏิสัมพันธ์ของชุมชนทั้งสองหมู่บ้านกับอำนาจจากภายนอกชุมชนเกี่ยวกับการ
ใช้ทรัพยากรในชุมชนชัดเจนขึ้น

2. ยุคทำไม้ (พ.ศ. 2445 - พ.ศ. 2516)

พัฒนาการการทำไม้ในภาคเหนือ นั้น เริ่มจากบริษัททำไม้ของประเทศอังกฤษเข้ามาขอ
เช่าป่าเพื่อตัดไม้ โดยเฉพาะไม้สักจากเจ้านายฝ่ายเหนือในสมัยที่ภาคเหนือตอนบนเป็นอาณาจักร
ล้านนา มีฐานะเป็นเพียงประเทศราช มีเขตแดนของส่วนกลาง และในสังคมล้านนาก็มีทรัพยากร
ถูกผูกขาดโดยเจ้าผู้ครองนครรัฐ ทำให้ป่าไม้ในภาคเหนือจึงเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้านายฝ่ายเหนือ
เมื่อไม้สักกลายเป็นสินค้าออกในสมัยกลาง และปลายคริสต์วรรษที่ 19 ซึ่งหัวเมืองล้านนาเริ่ม
แข่งขันค้าไม้กับเมืองตะนาวศรี นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2398 เป็นต้นมา บริษัททำไม้ของอังกฤษเข้า
มาขอสัมปทานทำไม้มากขึ้นถึง 59 ราย แต่ชาวอังกฤษที่เรียกว่านายห้างจะไม่เข้ามาทำเอง ส่วน
ใหญ่จะมอบหมายให้คนในบังคับของอังกฤษซึ่งมีทั้งชาวมาเลย์ จีน เงี้ยว หรือเรียกว่าลูกช่วงเข้ามา
ทำแทน

สำหรับแรงงานในการทำไม้ในยุคนี้ ใช้แรงงานคนและสัตว์ (ช้าง) เป็นแรงงานที่ไม่
ได้จ้างจากท้องถิ่น (เนื่องจากการทำไม้ต้องอาศัยแรงงานอิสระที่ไม่ต้องสังกัดมูลนายในระบบไพร่
และระบบทาส จึงเป็นกฎอย่างหนึ่งทำให้เกษตรกรหรือไพร่ในล้านนาไม่สามารถขายพลังแรงงาน
ในธุรกิจป่าไม้ได้) ส่วนใหญ่แรงงานจึงเป็นพวกข่า ชมู และเงี้ยว การบริโภคจะซื้อหาอาหารจาก
ภายนอกท้องถิ่นและหาของป่าบ้าง แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรในภาคเหนือในยุคนี้ไม่ได้รับประโยชน์
จากการทำไม้ (สุทธิชัย ชูชาติ 2524 : 46 - 48)

ในขณะที่สถานการณ์ในลานนามีความสัมพันธ์กับอังกฤษ จากการขยายกิจการทำไม้และผลประโยชน์จากการให้เช่าทำป่าไม้ และเงินพิเศษค่าเปิดป่า ซึ่งมีมูลค่ามหาศาล เจ้านายฝ่ายเหนือผู้เป็นเจ้าของป่าจึงให้สัมปทานแก่คนในบังคับอังกฤษซื้อขายกันมากมาย จึงมีการฟ้องร้องต่อกงสุลอังกฤษและรัฐบาลไทยเสมอ ซึ่งอยู่ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2436 - 2442 เป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการรวมลานนาไทยเข้าสู่ส่วนกลาง (สรัสวดี ประยูรเสถียร 2524 : 25)

ในยุคนี้อำนาจรัฐที่เข้ามาจัดการป่าในช่วงระยะเวลาประมาณ พ.ศ. 2439 สืบเนื่องจากการที่กรมป่าไม้ได้ตั้งขึ้นตามรายงานของ มร. เฮย์ สเลต นักวิชาการป่าไม้ชาวอังกฤษ ที่เข้ามาจัดการป่าไม้ในอินเดียและลานนา ซึ่งมุ่งที่จะทำการผลิตเพื่อส่งออก โดยมองว่าป่าไม้มีคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจที่สำคัญเป็นหลักในยุคอาณานิคม ทำให้พื้นที่ป่าไม้ทั้งหมดตกอยู่ภายใต้อำนาจการจัดการของรัฐทั้งหมดทำให้ธุรกิจป่าไม้ได้สร้างความมั่นคงให้แก่ต่างชาติ เจ้านายฝ่ายเหนือและรัฐส่วนกลาง ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ในหมู่บ้านกรณีศึกษา ในยุคนี้มีการตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการอยู่ในปกครองของตำบลสบเปิง มีขุนเปิงปรีชากัน เป็นกำนัน และมีหลวงเกษตรเป็นนายอำเภอสำมะทาน ต่อมาเปลี่ยนเป็นอำเภอแม่แตง (ข้อมูลจากที่ว่าการอำเภอแม่แตง) การทำไม้เริ่มประมาณปี พ.ศ. 2455 ซึ่งรัฐให้สัมปทานทำไม้กับบริษัทของอังกฤษ เข้ามาตัดไม้สัก แต่บริษัทของอังกฤษคือบริติช เบอร์เนียว ไม่ได้เข้ามาทำเอง มีคนไทยจากจังหวัดลำปาง ชื่อพ่อเลี้ยงคำปัน มาจันทร์ เป็นผู้ทำไม้ (ลูกช่วง) แล้วจึงส่งขายให้แก่บริษัทบริติช เบอร์เนียว ของอังกฤษ (ข้อมูลจากสำนักงานป่าไม้เขตเชียงใหม่) โดยมีชาวบ้านสองคนเข้าร่วมเป็นแรงงานด้วย เพราะมีช้าง อู้อยู่คำเล่าว่า พ่อของอู้อยู่คำและอู้อยู่คำมีช้างจึงไปขอทำงานด้วย คนงานส่วนใหญ่จะเป็นชนกับเงี้ยว เพราะมีความชำนาญ อยู่ง่าย กินง่าย อาหารก็ได้จากการเก็บหาของป่า และซื้อมาจากในเมือง เมื่อมีตัวแทนนายห้างฝรั่งมาบอกว่ารัฐได้ยกพื้นที่ป่าให้นายห้างควบคุม และใครจะเอาไม้สักไปใช้ไม่ได้ แม้ชาวบ้านจะเอาไม้สักมาทำใด จะต้องเก็บซ่อนไว้อย่างดี แสดงถึงสิทธิการใช้ไม้ของชุมชนหมดไป เมื่อป่าถูกรัฐยกให้บริษัทสัมปทานเข้าไปควบคุมและดำเนินการ

เมื่อบริษัทสัมปทานเข้ามาควบคุมป่า โดยมีรัฐสนับสนุน และได้สร้างแรงกดดันต่อการใช้ป่าบริเวณรอบ ๆ ชุมชนทั้งสองหมู่บ้านลดลงอย่างรวดเร็ว ประจวบกับในยุคนี้ชาวบ้านทั้งจากพื้นราบและในหมู่บ้านจะเข้าไปจับจองพื้นที่ทำกินหลังการทำไม้ (ในยุคนี้จะคาบเกี่ยวกับช่วงที่รัฐเข้ามาส่งเสริมปลูกพืชพาณิชย์ ซึ่งได้มีการขยายพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น) แม้ว่าจะยังมีต้นไม้เหลืออยู่ (เพื่อ

เป็นแม่ไม้ให้สืบพันธุ์ต่อไปตามหลักวิชาการการจัดการป่าไม้) ชาวบ้านจะโค่นต้นไม้ที่ไม่ใหญ่มากที่พอจะโค่นได้ทั้งเพราะคิดว่าที่ใหม่มีต้นไม้คือที่ของหลวง (รัฐ) เพื่อต้องการที่ดินทำกิน

แสดงให้เห็นว่าการทำไม้มิได้เกิดจากการริเริ่มของชุมชนท้องถิ่น และสนองประโยชน์แก่ท้องถิ่น แต่ผลที่ตามมาคือพื้นที่ป่าลดลง ระบบนิเวศน์เสียไป บริษัทเอกชนที่ได้รับสัมปทานได้รับผลประโยชน์อย่างมหาศาล โดยที่เกษตรกรที่อยู่ใกล้ชิดป่ามิได้รับผลประโยชน์เลย และกลับถูกมองว่าเป็นผู้บุกรุกและทำลายป่ามาตลอด เป็นสาเหตุหนึ่งที่ต้องเข้ามาจัดการป่าที่เคยเอื้อประโยชน์ในการควบคุมฤดูกาล ซึ่งเกษตรกรเคยใช้และรักษาภายใต้กฎเกณฑ์ประเพณีของชุมชน ทำให้ปรากฏการณ์ที่ชุมชนค่อย ๆ สูญเสียอำนาจในการควบคุมทรัพยากรป่าให้กับอำนาจภายนอกซึ่งมีทั้งอำนาจรัฐและอำนาจของทุนในเวลาต่อมา โดยเฉพาะการเริ่มจากที่รัฐเข้ามาอ้างสิทธิในการดูแลป่าด้วยการประกาศให้พื้นที่ป่าในบริเวณหมู่บ้านเป็นป่าสงวนแห่งชาติ (จะกล่าวในยุคนั้นซึ่งทรัพยากร)

หลังจากที่มีการยกเลิกสัมปทานไปแล้ว ในหมู่บ้านกรณีศึกษาการลักลอบตัดไม้ยังคงมีอยู่ ซึ่งเป็นบุคคลภายนอกเข้ามาทำไม้ หรือเรียกว่าอำนาจเถื่อน โดยมีชาวบ้านเป็นลูกจ้างเลื่อยไม้ การขนย้ายสะดวก เพราะบริษัททำไม้ตัดถนนอยู่แล้ว เป็นการแสดงว่าชุมชนต้องยอมจำนนต่ออำนาจไม่เป็นทางการหรืออำนาจเถื่อนที่มีความสัมพันธ์กับผู้นำในท้องถิ่น เครือข่ายในการทำไม้เถื่อนเป็นรูปแบบที่ปรากฏขึ้นมานาน จากการศึกษาของชาติชาย ที่บ้านสัน และบ้านแก้ว จังหวัดเชียงใหม่ ระบุว่าในการทำไม้เถื่อนนั้น มีเจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้นำในหมู่บ้านมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ด้วย มิเช่นนั้นจะไม่สามารถนำไม้ออกจากหมู่บ้านได้ (Chatchai 1983 : 96 - 124) แสดงถึงการใช้ป่า ซึ่งเป็นต้นทุน มิใช่ใช้ดอกผลของป่า ซึ่งไม่ใช่เงื่อนไขหรือประเพณีการใช้ของชุมชน เนื่องจากมีคนภายนอกมาใช้ และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน นอกจากจะทำให้ไม้ในป่า บริเวณต้นน้ำหมดไป ยังทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชนระหว่างกลุ่มที่ต้องการผลประโยชน์จากการทำไม้ กับกลุ่มที่ต้องการให้ชุมชนควบคุมจัดการอนุรักษ์ป่าเพื่อรักษาสภาพแวดล้อม เพราะเห็นผลกระทบจากตะกอนไหลลงสู่ลำห้วยและนา เนื่องจากกลุ่มอนุรักษ์ป่าเห็นว่าการเข้าไปตัดไม้ในเขตต้นน้ำทำให้น้ำในห้วยลดปริมาณลงมาก ส่วนใหญ่กลุ่มนี้จะเป็นผู้ที่ทำการเกษตร ความขัดแย้งได้เกิดมานาน มีการพูดคุยกันในหมู่บ้าน และผู้ใหญ่บ้านซึ่งมีส่วนในการทำไม้เถื่อนถูกขอร้องให้ออกจากการเป็นผู้นำหมู่บ้าน แต่สื้ออำนาจของกลุ่มทำไม้ไม่ได้ เพราะได้รับการสนับสนุนจากอำนาจเถื่อนที่อิงอำนาจเจ้าหน้าที่รัฐ การทำไม้เถื่อนจึงยังคงมีอยู่ทั้งสองหมู่บ้าน แต่ไม่รุนแรง เพราะเกษตรกรสามารถ

หาทางออก โดยการหันไปปลูกพืชพาณิชย์และรับจ้างหรือหาของป่าขายเพิ่มรายได้แทนการรับจ้าง เลื่อยไม้

3. ยุคพืชพาณิชย์ (พ.ศ. 2518 - พ.ศ. 2530)

ในยุคนี้เริ่มต้นหลังจากสัมปทานและเพิ่มมากขึ้นราวปี พ.ศ. 2518 เป็นช่วงที่เกษตรกร จากที่ราบอนพนพ เข้ามาในพื้นที่ป่าเพื่อเข้ามาปลูกพืชพาณิชย์ จากการส่งเสริมของรัฐที่จะเพิ่มรายได้ ทั้งยังเป็นช่วงที่รัฐระดมสร้างโครงสร้างพื้นฐาน โครงการตัดถนน มีไฟฟ้า การให้สินเชื่อแก่ เกษตรกร พร้อมกับหน่วยราชการตัวแทนของรัฐเข้าสู่ชุมชนภายใต้อุดมการณ์พัฒนาประเทศให้ทันสมัย ทำให้ชุมชนสัมพันธ์กับภายนอกมากขึ้น และมีอาชีพการเกษตรเพื่อขาย และมีวัตถุประสงค์จะปลูกพืช พาณิชย์ทดแทนการปลูกข้าวไร่ที่ถูกมองว่าทำลายป่า แต่กลับทำให้เกษตรกรเข้าสู่พื้นที่ป่ามากขึ้น จากหน่วยงานของรัฐเข้ามาส่งเสริมการเกษตร ทำให้เกษตรกรเกิดความมั่นใจในที่ดิน เสมือน เป็นการยอมรับรองสิทธิการใช้ที่ดินทำกินที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติด้วย ปรากฏการณ์เหล่านี้ เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง เช่น กรณีบ้านช้าง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งอยู่บริเวณใกล้เคียงกับหมู่บ้านที่ ศึกษา (ดู Chayan 1984) และจากการศึกษาในจังหวัดอุทัยธานี (ดู Hirsch 1990) การ ปลูกพืชพาณิชย์มีผลอย่างมาก ต่อการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะแรงกดดันที่มีต่อพื้นที่ป่าเนื่องจากจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น และเกษตรกรหันมาปลูก ข้าวโพดแทนการปลูกข้าวไร่ เป็นการใช้พื้นที่ป่าที่เดิมและบริเวณกว้างกว่าการปลูกข้าวไร่ จึงเป็น แรงกดดันต่อการใช้ที่ดินที่เข้มข้นขึ้นด้วย

กรณีบ้านปางช้างและบ้านปางม่วง การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพิ่มความเข้มข้นมากขึ้น ในปี พ.ศ. 2521 จากนโยบายการลดพื้นที่ปลูกข้าวไร่ที่ถูกมองว่าให้ผลผลิตต่ำ และเป็นการทำลาย ป่า ในยุคนั้น ๆ ของการปลูกข้าวโพด เกษตรกรได้ราคาดี ทำให้เกษตรกรปลูกข้าวโพดขายแล้ว นำเงินมาซื้อข้าวกิน บุกรุกพื้นที่ป่าอย่างรวดเร็ว นับว่าเป็นยุคที่ชุมชนเข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อ การค้า เกษตรกรที่เคยปลูกข้าวไร่จึงหันไปปลูกข้าวโพดด้วย ส่วนเกษตรกรที่ทำนาได้ถูกแนะนำให้ เปลี่ยนพันธุ์ข้าวใหม่เป็นพันธุ์ กข.6, กข.8 และ กข.10 ทำให้ผลผลิตข้าวเพิ่มมากขึ้น เป็นเพียง เกษตรกรที่มีศักยภาพทั้งแรงงานและทุนเท่านั้นที่สามารถจะผลิตได้ตามการส่งเสริมจากรัฐ ลุงดี บอกว่าคนที่ไม่มีเงินทุนจึงจะทำได้ การปลูกพืชพาณิชย์จึงทำให้เกษตรกรที่มีความสามารถมีฐานะดีขึ้น

ในระยะแรก ๆ แต่ปรากฏว่าการปลูกข้าวโพดได้ขยายพื้นที่เพิ่มขึ้น ทั้งจากบุคคลภายนอกชุมชนและเกษตรกรในชุมชน การใช้ที่ดินทำกินเพิ่มขึ้น หากพิจารณาการใช้พื้นที่ได้สร้างแรงกดดันต่อความอุดมสมบูรณ์ของดินมากกว่าการปลูกข้าวไร่ ที่ใช้พื้นที่แบบหมุนเวียน แต่การปลูกข้าวโพดต้องปลูกซ้ำที่เดิมทุกปี ทำให้ดินเสื่อม ต้องใช้ปุ๋ย ยารฆ่าแมลง เป็นเพิ่มต้นทุนการผลิตและเข้าสู่ระบบตลาดที่จะต้องพึ่งพาเทคโนโลยี เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ในลักษณะที่เรียกว่าผลิตเพื่อบริโภคค่อย ๆ ถูกทำลายไป รูปแบบการผลิตเพื่อการค้าดังกล่าวทำให้สังคมชนบทขาดความสามารถในการพึ่งพาตนเอง และต้องเปลี่ยนรูปแบบการผลิตไป ในเวลาต่อมาเกษตรกรต้องใช้ต้นทุนในการผลิตเพิ่มขึ้นทุกปี แต่ราคาผลผลิตไม่ขึ้นตาม ทำให้ไม่สามารถชำระหนี้ได้หรือได้ผลผลิตไม่คุ้มทุน เกษตรกรบางรายเลิกผลิต บางรายก็หันไปปลูกพืชอย่างอื่น

การปลูกพืชพาณิชย์ได้สร้างความกดดันต่อการใช้พื้นที่ปลูกข้าวไร่ที่ทิ้งไว้เป็นไร่เหล่า (พักดินไว้) และการบุกเบิกพื้นที่ป่าใหม่เข้าไปในพื้นที่ต้นน้ำของบ้านปางฮ้าง ทำให้ป่าเหนือหมู่บ้านลดลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ทำให้เกษตรกรพบกับความแห้งแล้งติดต่อกันหลายปี เกษตรกรที่ลงทุนจากการกู้เงินมาลงทุนประสบภาวะการขาดทุน ส่วนเกษตรกรรายเล็กก็หมดทุนที่จะปลูก เกษตรกรหาทางออกโดยการหันไปปลูกกล้วย ส่วนผลไม้ และบางครัวเรือนกลับไปปลูกข้าวไร่เพื่อสร้างความมั่นคงว่าจะมีข้าวไว้บริโภคอย่างเดิม เพราะไม่มีเงินซื้อข้าวบริโภค

จากพื้นที่ในบ้านปางฮ้างส่วนใหญ่ไม่มีเอกสารสิทธิและพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่สูงทำให้ปัญหาในการปลูกพืชพาณิชย์ในบ้านปางฮ้างมีมากกว่าบ้านปางม่วงเกี่ยวกับเรื่องทุน สถาบันการเงินที่เป็นแหล่งทุนทั้งธนาคารพาณิชย์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรสร้างเงื่อนไขการกู้จะต้องมีเอกสารสิทธิที่ดินค้ำประกันเงินกู้ ดังนั้น การปลูกพืชพาณิชย์ในยุคต้น ๆ จึงมีพ่อค้าจากภายนอกหมู่บ้านเข้ามาเป็นผู้ออกทุนให้ทั้งเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยารฆ่าแมลง เมื่อผลผลิตออกมาจะต้องขายให้กับพ่อค้าที่ออกทุนให้ โดยที่พ่อค้าเป็นผู้กำหนดราคา ผลสุดท้ายเกษตรกรรายย่อยต้องเลิกปลูก เพราะปีไหนได้ผลผลิตต่ำไม่สามารถใช้ค้ำประกันเงินกู้ ค่าปุ๋ย จะต้องเป็นหนี้ แสดงให้เห็นว่าเมื่อเริ่มต้นการผลิตพืชพาณิชย์ เกษตรกรไม่มีอำนาจที่จะตัดสินใจว่าจะปลูกพืชอะไร และไม่มีอำนาจในการต่อรองได้เลย ซึ่งจะกล่าวในบทต่อไป

ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว รัฐได้เข้ามาสถาปนาระบบกรรมสิทธิ์ในที่ดิน โดยการออกเอกสารสิทธิในสองหมู่บ้านกรณีศึกษา แต่ออกเอกสารสิทธิได้บางพื้นที่เท่านั้น เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่สูง และอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ สถาบันการเงินได้เข้ามาช่วยเหลือโดยให้กู้ดอกเบี้ยต่ำ

ร้อยละ 12 ต่อปี และระยะพ่อน 3 - 5 ปี ต่อเกษตรกรที่เป็นสมาชิกและมีเอกสารสิทธิในที่ดิน และแน่นอนต้องปลูกพืชเพื่อขาย ที่จะต้องนำเงินสดมาใช้หนี้ ไม่ว่าจะขายให้พ่อค้า หรือธนาคาร เพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เกษตรกรก็ยังไม่สามารถเป็นผู้มีอำนาจในการต่อรองเรื่องราคาได้ ต้องเป็นไปตามราคาของตลาด แสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ทางการผลิตของเกษตรกรนั้นหากพึ่งพาทุนจากภายนอก ยิ่งเพิ่มอำนาจให้ทุนมากขึ้น

ต่อมาในปี พ.ศ. 2523 เจ้าหน้าที่เกษตรเข้ามาส่งเสริมให้เกษตรกรทั้งสองหมู่บ้าน ปลูกถั่วเหลืองหลังนาเป็นพืชเศรษฐกิจและมีราคาดี เพื่อลดการใช้พื้นที่สูงที่เป็นที่ไร่ และพื้นที่ปลูกข้าวโพดเพราะถั่วเหลืองใช้พื้นที่นาหลังการเก็บเกี่ยว พื้นที่หมู่บ้านทั้งสองมีความเหมาะสมเพราะมีน้ำไหลในลำห้วยตลอดปี แต่ก็สามารถผลิตได้เฉพาะเกษตรกรที่มีที่นาเท่านั้น (ซึ่งเป็นเกษตรกรส่วนน้อยของทั้งสองหมู่บ้าน) เพราะสภาพทางกายภาพมีพื้นที่ราบที่จะบุกเบิกเป็นพื้นที่น้อย และเกษตรกรที่ปลูกถั่วเหลืองจะต้องพึ่งพาทุนจากทั้งแหล่งเงินกู้ในสถาบันและนอกสถาบันการเงิน เพื่อซื้อเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และค่าแรงงาน เป็นภาวะที่เกษตรกรต้องหาเงินสดเพื่อมาใช้ทั้งดอกเบี้ยและเงินต้นให้แก่แหล่งเงินทุน เหลือใช้จ่ายเล็กน้อย เมื่อจะผลิตในปีต่อไปก็ต้องกู้ยืมมาใหม่ เป็นวัฏจักรเช่นนี้ตลอดไป แสดงถึงอำนาจในการผลิตนั้นเป็นการสนองตอบต่อแหล่งทุนเป็นส่วนใหญ่ เมื่อผลิตพืชที่ต้องให้ได้เงินสดมาก ๆ และใช้ที่ดินอย่างเข้มข้น สภาพดินเสื่อมลง เกษตรกรต้องเพิ่มการพึ่งพาแหล่งทุนมาปรับปรุงสภาพพื้นที่มากขึ้น ผลผลิตที่ได้ต้องใช้สภาพพื้นที่มากขึ้น เกษตรกรไม่เหลืออะไรเลย กลับต้องเป็นหนี้เพิ่มขึ้น จากการผลิตและใช้ทรัพยากรของชุมชนอย่างมหาศาล สภาพการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นซ้ำซาก แต่เกษตรกรก็ยังหาทางออกจากหนี้กรรมเหล่านี้ไม่ได้

รูปแบบความสัมพันธ์ทางการผลิตในระบบตลาดเช่นนี้มีใช้เฟื่องเกิดขึ้น และเกิดขึ้นเฉพาะที่เชียงใหม่ Hirsch ได้ศึกษาที่จังหวัดอุทัยธานี ซึ่งพบว่า การผลิตพืชเศรษฐกิจโดยมีธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) ให้ความช่วยเหลือด้านสินเชื่อ ทำให้ ธกส. เสมือนเป็นตัวเร่งให้เกษตรกรเข้าสู่ระบบตลาด เป็นผลให้เกษตรกรใช้ที่ดินอย่างเข้มข้น และขยายพื้นที่เข้าไปในป่า สภาพแวดล้อมเสื่อมลง แต่ ธกส. ไม่เคยสนใจ ได้แต่มองหาวิธีการตั้งกลุ่มเกษตรกรเพื่อสร้างความสะดวกและความมั่นคงให้แก่ ธกส. มากกว่า (Hirsch 1990 : 200)

การปลูกพืชพาณิชย์ของเกษตรกรนั้น ฉลาดขายได้เสนอว่า หากพิจารณาอย่างรอบด้านแล้ว เราจะพบว่าเมื่อประเทศไทยถูกดึงเข้าสู่ระบบทุนนิยมโลก หรือตลาดโลก ก็เท่ากับว่าเรา

ยอมรับการแบ่งงานกันทำของระบบทุนนิยมโลกโดยปริยาย นั่นคือ ประเทศไทยก็ต้องรับหน้าที่ผลิตสินค้าขึ้นประมุขและวัตถุดิบเพื่อส่งออก เพื่อแลกกับสินค้าสำเร็จรูปที่จำเป็นต้องนำเข้าเพื่อการบริโภคในประเทศ ในลักษณะความสัมพันธ์เช่นนี้ เราจะเห็นว่านอกจากประเทศไทยจะต้องทำการผลิตข้าวกันอย่างหนักแล้วก็ยังไม่พอ เพราะสินค้าเกษตรมีราคาถูกลงมาก เมื่อเทียบกับราคาสินค้าอุตสาหกรรม ดังนั้น นอกจากจะต้องผลิตข้าวแล้วไทยจะต้องผลิตพืชเศรษฐกิจชนิดอื่น ๆ ที่เป็นที่ต้องการของตลาดโลกด้วย เพื่อแลกกับเครื่องจักรกล เงินตราเข้าประเทศสำหรับใช้จ่ายในการป้องกัน ปกครอง บริหาร และพัฒนาประเทศ จึงชี้ชัดว่าชาวไร่ชาวนาไม่ใช่กลุ่มที่จะกำหนดว่าจะปลูกหรือไม่ปลูกพืชอะไรดี แท้จริงแล้วตลาดโลกและองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชนเป็นผู้กำหนดทั้งสิ้น โดยใช้การจูงใจทางด้านราคาหรือโครงการส่งเสริมต่าง ๆ แต่ผลที่ออกมาชาวไร่ชาวนาที่ลงแรงปลูกพืชเหล่านั้นก็ได้เป็นผู้ร่ำรวย (ฉลาดชาย รมิตานนท์ 2528 : 26 - 27) แสดงให้เห็นว่าอำนาจของเกษตรกรนั้นไม่สามารถเป็นผู้กำหนดได้ว่าจะปลูกอะไร ขายได้ราคาเท่าไร เป็นได้เพียงผู้ใช้แรงงาน และไม่มีอำนาจการต่อรองในระบบการผลิตแบบทุนนิยมที่จะต้องปลูกพืชพาณิชย์เป็นหลักตามความต้องการของตลาดอยู่ร่ำไป

และพบว่าในยุคนี้เกษตรกรบางรายที่เลิกปลูกข้าวไร่ต้องหันมาปลูกข้าวไร่อีก ในขณะที่ประชากรในหมู่บ้านเพิ่มขึ้น เกษตรกรจึงต้องขยายพื้นที่ปลูกข้าวไร่ไปตามไหล่เขามากขึ้น แต่รอบหมุนเวียนไม่สามารถกระทำได้ ต้องปลูกซ้ำที่เดิม ทำให้ผลผลิตต่ำ ไม่คุ้มกับแรงงานและเวลาที่เสียไป เพราะพื้นที่ของสองหมู่บ้านได้รับผลจากการเข้ามาจัดการป่าของรัฐทับซ้อนกับพื้นที่ทำกินของเกษตรกร เป็นการสร้างแรงกดดันต่อการดำรงชีวิตของเกษตรกรสองหมู่บ้านเป็นอย่างยิ่ง

4. ยุคการแย่งชิงทรัพยากร (พ.ศ. 2515 - ปัจจุบัน)

ทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนภาคเหนือมีความสัมพันธ์ในการดำรงวิถีชีวิตคือ ป่า ที่ดิน และแหล่งน้ำ ซึ่งเมื่อรัฐเข้ามาจัดการแล้ว ทำให้เกิดความขัดแย้งเกี่ยวกับอำนาจในการควบคุมและจัดการทรัพยากรดังกล่าวในหมู่บ้านที่ศึกษา ปรากฏชัดเจนในช่วงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 เป็นต้นมา จากนโยบายต่าง ๆ ของรัฐ โดยเฉพาะนโยบายที่ถือว่าพื้นที่ป่าทั้งหมดเป็นของรัฐ และการไม่ยอมรับสิทธิตามประเพณีของชุมชนในการจัดการป่า ผลที่ตามมาก่อให้เกิดปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างรัฐกับชุมชนสองหมู่บ้าน คือ บ้านปางฮ้าง และบ้านปางม่วง ซึ่งจะพิจารณาได้จากการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่แตง ครอบคลุมพื้นที่หมู่บ้านและที่ดินทำกินของเกษตรกร

ในกรณีของประเทศไทย พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 เป็นการอ้างสิทธิของรัฐเหนือพื้นที่ป่าทั้งหมดที่รัฐขีดเส้นไว้ เกิดขึ้นภายใต้ข้อเสนอแนะขององค์การอาหารและการเกษตร (FAO) เป็นกฎหมายที่สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ซึ่งเน้นการเจริญเติบโตทางด้านธุรกิจอุตสาหกรรม เพราะรัฐรักษาป่าไว้เพื่อการสัมปทานนั่นเอง (เสน่ห์ จามริก 2536 ก : 61)

ในแนวทางหนึ่งที่มีนโยบายจะอนุรักษ์ป่า เพื่อรักษาสมดุขทางธรรมชาติคือการประกาศให้พื้นที่ป่าในความหมายของรัฐ อันหมายถึงที่ดิน รวมตลอดถึงภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง บาง ลำน้ำ ทะเลสาบ เกาะ และที่ชายทะเลที่ยังมิได้มีบุคคลได้มาตามกฎหมาย เมื่อการประกาศเขตป่าสงวนทับซ้อนกับที่ดินทำกินและอยู่อาศัยของประชาชน รัฐจะกันออกให้เป็นบางส่วน โดยเฉพาะการได้มาด้วยกฎหมายนั้น เป็นกฎหมายที่ดินแยกกับกฎหมายป่าไม้ ทำให้การใช้พื้นที่เหล่านั้นมีปัญหาในเชิงกฎหมายของหน่วยงานรัฐด้วยตนเอง และเกิดความขัดแย้งต่อวิถีชีวิตของประชาชนที่ต้งบ้านเรือนและทำกินอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว โดยอาศัยสิทธิการใช้มาก่อน เช่น กรณีของสองหมู่บ้านที่ศึกษา กล่าวคือ

โดยสภาพทางภูมิศาสตร์ทางภาคเหนือมีที่ราบเป็นบริเวณแคบ ๆ ฉะนั้นการขยายตัวของประชากร ไปสู่พื้นที่สูงที่มีสภาพป่ามากขึ้น จึงส่งผลต่อความขัดแย้งกับหน่วยงานของรัฐ โดยเฉพาะกรมป่าไม้ที่อาศัยพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติในการจำกัดพื้นที่ของประชากร เมื่อพื้นที่ป่าสงวนถูกกำหนดขึ้นภายหลังการเข้าไปตั้งถิ่นฐานและทำกินอยู่ ปัญหาความขัดแย้งจึงเกิดขึ้นมาอยู่ตลอด และทำให้มีหมู่บ้านอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติมาก่อน และหลังประกาศป่าสงวนยึดเยื่อมาจนถึงปัจจุบัน

ในขณะเดียวกัน รัฐยังได้มีหน่วยงานของรัฐ คือ กรมป่าไม้ เข้ามาปลูกป่าในพื้นที่เดียวกับพื้นที่ทำกินเดิมที่เกษตรกรปล่อยน้กดินไว้ (ไร่เหล้า) โดยรัฐได้อ้างสิทธิตามกฎหมายป่าสงวนแห่งชาติในการดำเนินการทำให้สิทธิการใช้ของเกษตรกรสูญเสียไป

สำหรับพื้นที่ทำกินและพื้นที่ป่าที่เกษตรกรบ้านปางอ่างพ้่งพานั้น ต่อมาได้ถูกจำกัดมากขึ้นจากรัฐเข้ามาประกาศเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย เป็นการอ้างสิทธิของรัฐ โดยใช้กฎหมายที่ชัดเจนในการที่จะแยกคนออกจากป่า เกษตรกรไม่สามารถอ้างสิทธิที่จะใช้ป่าได้เหมือนเดิม ทำให้ความสามารถที่เคยควบคุมและจัดการทรัพยากรของชุมชน ตกอยู่ภายใต้อำนาจรัฐทางกฎหมายโดยสิ้นเชิง

ส่วนการแย่งชิงทรัพยากรกับผู้ที่มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจนั้น เริ่มมีชัดเจนในปี พ.ศ. 2529 เป็นต้นมา จากปรากฏการณ์ของการเข้ามากว้านซื้อที่ดินของผู้ที่มีทุนจากภายนอก โดยการเชื่อมสัมพันธ์กับผู้นำในหมู่บ้านทั้งสอง ในระยะเริ่มต้นจะซื้อที่นาเพราะมีเอกสารสิทธิ ต่อมาเริ่มซื้อที่บริเวณใกล้เคียงที่นาที่เป็นที่สวน ที่ไร่ ที่มีลักษณะเป็นเนินเขาที่อยู่ติดเป็นผืนเดียวกัน โดยมีวัตถุประสงค์จะทำบ้านจัดสรรและรีสอร์ทในบ้านปางม่วง 1 แห่ง เนื้อที่ประมาณ 100 กว่าไร่ (ปัจจุบันยังให้เจ้าของเดิมทำนาอยู่) ในบ้านปางฮ้าง 2 แห่ง เนื้อที่แห่งละประมาณ 100 กว่าไร่ (ทั้งสองแห่งกำลังดำเนินการสร้างถนน สะพาน สระน้ำ และสำนักงาน) พร้อมทั้งมีบุคคลจากภายนอกซื้อที่ดินไว้แก่งำไร และทำสวน โดยมีเจ้าของที่เดิมเป็นผู้ทำสวนและดูแลให้เจ้าของใหม่ จึงมีการสร้างสระน้ำเพื่อกักน้ำไว้ใช้ ทำให้น้ำในลำห้วยไม่พอเพียงต่อการอุปโภคบริโภคของเกษตรกรในชุมชน รวมถึงการปิดกั้นทางเดินที่เกษตรกรเคยใช้เข้าไปทำกิน และเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า

การแย่งชิงทรัพยากรระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนทั้งที่มีสถานภาพที่แตกต่างกัน รวมทั้งการที่รัฐเข้ามาจัดการป่าเพื่อการอนุรักษ์นั้นย่อมมีลักษณะเป็นการเลือกปฏิบัติ โดยเลือกใช้นโยบายอนุรักษ์เฉพาะกับชาวบ้านด้วยการไม่ยอมรับสิทธิการใช้ป่าตามประเพณีของชุมชน ในขณะที่ผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจได้รับการสนับสนุนจากรัฐโดยการเปิดโอกาสให้ทุนเข้ามาใช้ทรัพยากรและใช้ที่ดินซึ่งเคยเป็นหลักประกันในการดำรงชีวิตของเกษตรกรในชุมชน เพื่อวัตถุประสงค์ที่มุ่งผลตอบแทนด้านเศรษฐกิจของกลุ่มบุคคลที่มีฐานะดี โดยไม่คำนึงถึงความเป็นอยู่ของเกษตรกรในชุมชนจะต้องสูญเสียอำนาจควบคุมทั้งป่า ที่ดิน และแหล่งน้ำ ที่เคยผูกพันกับเกษตรกรมาตลอด โดยเฉพาะการขายที่ดินและทำให้เกษตรกรต้องหาทางออกต่าง ๆ ทั้งการเป็นแรงงานรับจ้างและการใช้ป่าเข้มข้นขึ้น ทั้งจากการตัดไม้ขาย และหาของป่าเพื่อขาย นั่นคือ เมื่อรัฐปิดกั้นไม่ให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาป่า หรือใช้ไม้ในป่าได้อย่างเดิม จากการจัดการและใช้ประโยชน์เฉพาะดอกผลหรือผลผลิตของป่า ทำให้เกษตรกรใช้ป่าที่ไม่มีอำนาจจัดการ และคิดว่าเป็นของรัฐ จึงมีการใช้อย่างเข้มข้น ทั้งดอกผลและต้นทุน จึงเป็นการสร้างแรงกดดันทั้งเกษตรกรและสภาพแวดล้อมอย่างยิ่ง

จึงสรุปได้ว่าวิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินในป่าจากที่ชุมชนเคยใช้ทรัพยากรที่ดิน ป่า แหล่งน้ำ เพื่อการยังชีพภายใต้จารีตประเพณี โดยมองว่าที่ดินเป็นปัจจัยการผลิต สามารถจับจองและบุกเบิกได้ตามความสามารถของครัวเรือน และใช้ความสามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับการใช้พื้นที่ที่มีพื้นที่ราบจำกัด แสดงถึงการเรียนรู้ในการควบคุมและจัดการทรัพยากรเพื่อสืบทอดวัฒนธรรม

ในการดำรงอยู่ควบคู่กับอำนาจ การจัดการแรงงานในครัวเรือน และสร้างผลกระทบต่อป่าไม้ มากนักนอกจากจะเป็นช่วงที่ประชากรน้อย ชุมชนเป็นการผลิตเพื่อยังชีพเป็นหลัก และชุมชนอยู่ อย่างค่อนข้างอิสระ ทำให้ให้อำนาจในการควบคุมและจัดการป่าอย่างเต็มที่ เพราะการติดต่อกับ ภายนอกน้อย แต่เมื่อรัฐเข้ามาจัดการป่าในยุคสัมปทาน การทำไม้ ทำให้ชุมชนมีความสัมพันธ์กับ ภายนอกมากขึ้น จากการสร้างถนนของบริษัททำไม้ในยุคนี้ อิทธิพลจากภายนอกได้เข้ามาควบคุม และจัดการป่า ได้สร้างแรงกดดันต่อป่ารอบ ๆ หมู่บ้าน ลดลงอย่างมาก

หลังจากการทำไม้ เกษตรกรเข้าไปจับจองพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจสนองนโยบายการ ส่งเสริมปลูกพืชเศรษฐกิจในหมู่บ้านทั้งสอง ทำให้เกษตรกรตัดต้นไม้ที่เหลือจากพื้นที่ปลูกพืชเพื่อ การค้าอย่างกว้างขวาง ได้สร้างแรงกดดันทั้งการใช้พื้นที่อย่างเข้มข้นและป่าถูกทำลายในยุคนี้มาก และเริ่มเข้าสู่ยุคการแย่งชิงทรัพยากร เมื่อรัฐเข้ามาจัดการป่าโดยการประกาศป่าสงวนแห่งชาติ มีการแบ่งเขตว่าบริเวณไหนเป็นที่ดินของรัฐ แต่ก็พบว่า เป็นเพียงการอ้างสิทธิ เกษตรกรยังคง อาศัยและทำกินอยู่จากสิทธิการใช้ ต่อมาเกษตรกรถูกรบกวนสิทธิมากขึ้น เมื่อรัฐมีนโยบายการปลูก ป่าในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม ซึ่งเป็นพื้นที่ทำกินของเกษตรกรทับซ้อนกับพื้นที่รัฐปลูกป่าการใช้ กฎหมายเข้ามาจัดการป่าทำให้อำนาจเหนือที่ดินของเกษตรกรลดลง โดยเฉพาะที่ไร่ที่เน้นรัฐมอง ว่าไม่เหมาะแก่การเกษตรและวิธีการทำไร่ของเกษตรกรแบบเคลื่อนย้าย เป็นการทำลายป่า จาก มุมมองที่แตกต่างกันจึงเป็นปัญหาการใช้ที่ดินในป่า เมื่อรัฐออกเอกสารสิทธิจึงออกให้เฉพาะพื้นที่ ราบและที่อยู่อาศัยบางส่วน และรัฐจะยอมรับเฉพาะพื้นที่รัฐออกเอกสารสิทธิให้เท่านั้น จึงจะ เป็นการมั่นคงในสายตาของรัฐ เป็นการแยกสิทธิการใช้กับสิทธิครอบครองออกจากกันโดยเด็ดขาด ทำให้เกิดสิทธิส่วนบุคคล สามารถซื้อขายได้โดยลำพัง

จากปรากฏการณ์ที่ผ่านมา แสดงให้เห็นจากสภาพทางกายภาพที่แตกต่างกันของสอง หมู่บ้านนั้น ทำให้ได้รับผลกระทบจากรัฐ และการสูญเสียที่ดินทำกินแตกต่างกัน โดยเฉพาะบ้าน ปางช้างซึ่งมีที่ดินทำกินส่วนใหญ่ในที่สูง อยู่ในการควบคุมระดับชุมชน ส่วนบ้านปางม่วงพื้นที่ส่วนใหญ่ เป็นที่ราบ ซึ่งอยู่ในการควบคุมระดับครัวเรือนและกลุ่มตระกูล ได้รับผลกระทบน้อยกว่า อีกทั้งพื้นที่ ในบ้านปางช้างมีทัศนียภาพสวยงาม เป็นที่ต้องการของทุน ทำให้ที่ราบ ซึ่งมีเอกสารสิทธิถูกซื้อจาก บุคคลภายนอกเกือบทั้งชุมชน และทำให้เกษตรกรหาทางออกโดยการลักลอบตัดไม้ขายมากกว่าบ้าน ปางม่วง สาเหตุหนึ่งเนื่องมาจากการเข้ามาจัดการทรัพยากรของชุมชนนั้น รัฐไม่ยอมรับสิทธิการ ใช้และกฎเกณฑ์ของชุมชนที่เคยใช้และจัดการทรัพยากรนั้นเอง ซึ่งจะกล่าวในบทต่อไป